לפגישה עם נציגי התנועה — בתנאי שיהיו בני עיראק, ושאבו־שוקרי לא יהיה ביניהם. ובתנאי „שיהיו מישהם, ואפילו רק בעבר.״

„מדוע אין לכם אומץ...?״

הטון האדיש הכללי של דברי שילוח היה בו כדי להרגיז אדם שנתן כה הרבה לרעיון התנועה, כמו ציון. הוא לא הפסיק כמעט את שילוח בשעת דיבורו, אבל הנימה העוקצנית, והפגנת העליונות המתובלת בשמץ של זילזול בהם הצטיינו דבריו העלו סומק בפני ציון.

כשסיים שילוח את דבריו, החל ציון משיב לו בצורה מאופקת, אך מתוחה למדי. אט־אט פרץ כעסו המרוסן, והוא התרים כלפי נציג ראש־הממשלה: „צר לי מאד שהנך ניגש לבעיה מנקודת־השקפה כזאת. אמנם היה כבודו פעם בעיראק ורכש שם נסיון, אך אני נולדתי בה וכל חיי עברו עלי שם. את רוב האנשים הפעילים במדיניות אני מכיר עוד מתקופת בית־הספר בבגדאד, בו למדנו יחד, כשאני יהודי אחד בין 800 ערבים. רבים מהם עד היום ידידי האישיים.

„איני מוכן לקבל את הגדרתך על משפחות עולות ויורדות. גלגל החיים המדיניים סובב והולך, ועמו גורל מפלגות ומנהיגיהן. אם היה אדם פעם שר, וכיום איננו, אין לזרקו הצידה בהנחה שכבר גמר את הקאריירה המדינית שלו. הוא עלול לחזור ולהיות משהו.

„על אף הרצון הטוב שראשי התנועה מגלים כלפי ישראל, מקונן בלבם עדיין רגש של הסתייגות כלפי מדינת ישראל בכלל וממשלתה בפרט, ולסילוק רגש זה יש לגשת לענין בסבלנות רבה, ובעדינות רבה עוד יותר.

„השלום שאתה מדבר עליו לא יושג בדרך שאתה מקוה. חבל על הכסף שאתם משקיעים בזה. השולטים בארצות הערביות כיום, ידיהם כבולות בשל עברם המשותף עם השלטון הבריטי. העם בכללו אינו רוחש להם אמון וכבוד. העם שואף לשיחרור לאומי, ועל כן הגדרותיך אינן נכונות.

„הייתי רוצה לראות אתכם מניחים הצידה את דעותיכם הקדומות, וניגשים אל הערבים, ואל התנועה, בגישה שונה לגמרי. גישה חדשה! אמנם רעיון הליכוד השמי הוא כיום רעיון מופשט, ואני בעד זה שנדון תחילה במטרות קרובות יותר.

„אני מבין לשאיפתך לשבת עם נציגי ממשלות קיימות של מדינות שיש להן גבולות משותפים עם ישראל. אבל למה תשלה את עצמך? מרצונן לא יעשו זאת. הן הסתבכו מדי בהכרזות נגד ישראל, ופעולה בעד ישראל עלולה למוטט אותן כליל. כל הגישה החדשה דורשת הכנה פסיכולוגית, ואת זאת אין הם יכולים לעשות כעת. את המשנה החריף יכולים לבצע רק אנשים שיש להם עבר נקי ביחסים עם ישראל, ועל כן הדרך המוצעת על־ידי התנועה שלנו היא קצרה יותר, אף שהיא נראית כרגע ארוכה.

„היא גם בטוחה יותר. היא תביא למפנה בהדרגה, והדבר צריך להיות רצוי לישראל יותר משלום שיוכתב על־ידי מדינות זרות, אשר עצם טיפולן בהשגת השלום יקנה להן פיקוח עליון עליו. מצב זה הוא המרתיע את הערבים מלעשות שלום עם ישראל באמצעות ממשלות המערב. הערבים שואפים לחסל את השפעת המערב אצלם, ולא לחזקה. הדבר שאתה מדבר עליו הוא ההיפך הגמור ממה שהם רוצים, ואני מתפלא מאד שאתם חושבים בכיוון כזה.

„האנשים המרכזיים של התנועה הם ערבים לאומניים קיצוניים מאד. הם שונאים במידה שוה את המערב והמזרח. הם יראים את שניהם. מנקודת השקפה מדינית אפשר להבין את האוריינטציה שלהם על ישראל, למרות שהדבר נראה בעיניך כמוזר. אין הם דורשים מממשלת ישראל דבר, מלבד סיוע מוסרי, פוליטי וטכני, שמשקלו רב בעיניהם.

„אני מתפלא שאתה מיחס חשיבות כה רבה לחשבון כספי. אמנם דרש אבו־שוקרי (בשיחה עם הציר הישראלי בארץ הניטראלית) לשחרר את אדמותיו הפרטיות בישראל, אבל הוא רצה להשאיר את הכסף כאן בארץ, ולהשתמש בו רק לצרכי מימון פעולות התנועה. לפיכך אין ליחס לו כוונות בלתי־כשרות, או לראות במעשה זה הסואה או תחבולה. מובן שמחתרת זקוקה לאמצעים כספיים ניכרים. כמה עלה לכם גירוש האנגלים?

„מה איכפת לך שאחד ממנהיגי התנועה הוא דווקא פליט ארצישראלי? מי כמוהו טעם את תוצאות הפוליטיקה המוטעית של הערבים כלפי ישראל? ואיפה בכל המרחב תמצא ערבי „טהור״ אחד שמוצאו מאותה ארץ? האם עבדאללה היה ירדני? האם פייסל היה עיראקי? האם פארוק הוא מצרי?

„אם היה לכם האומץ להוציא את האנגלים מישראל, מדוע אין לכם האומץ להוציא את האנגלים גם משאר ארצות המרחב? למה נרמה את עצמנו? האנגלים אינם מעוניינים בשלום בין ישראל והערבים. אם יבוא השלום, שוב לא יהיה להם מקום במזרח התיכון!״ (כאן העיר שילוח בכעס כי ציון אינו מתמצא בעניני המזרח. האנגלים שינו את יחסם, ועתה הם בהחלט מעוניינים בשלום, כי המצב הנוכחי מפריע להם.)

ציון סיכם: „הנה באים ערבים נכבדים ומציעים לך שלום. הם מסכנים לצורך זה את חייהם. למה לא תתיחס אליהם בחיוב? למה לא תקבל את ידיהם המושטות? אני רוצה שאתה תבוא בעצמך לפגישה עמם ותשמע את הדברים מפיהם. אני רק שליח הממלא שליחות, ואהיה מאושר לראות את התגשמות הרעיון.״

שילוח מוכן לצנוח בעיראק

שילוח קבע שבשלב זה אינו יכול להמליץ שראש־הממשלה עצמו ייפגש עם ראשי המחתרת, אך הוא מוכן לבדוק את הדבר בעצמו ולבוא לפגישה. בדרך המליצה הוסיף שאילו הענין נראה לו רציני, היה מוכן לסכן את חייו ולצנוח בעיראק. ציון הרגיעו שאין צורך בכך: די בפגישה בארץ ניטראלית.

אחרי ויכוח קצר על מקום הפגישה — שילוח הציע ארץ אחת, וציון הציע אחרת — נתקבלה הצעת ציון. הוסכם על גיסות מכתב לבגדאד, שיכלול הזמנה לפגישה כזאת. העתק אחד של המכתב נמסר לשילוח, והעתק שני נשלח על־ידי ציון עצמו לבגדאד.

התשובה מעיראק מיהרה לבוא. ראשי התנועה הביעו את קורת רוחם על קביעת הפגישה, וביקשו מציון לבוא באופן דחוף להתיעצות. הם כבר חיכו לו בבירה הניטראלית. פניתי לשילוח, לא רק כדי להודיע לו על התפתחות הענינים, אלא גם כדי לבקש ממנו לממן את טיסתו של ציון. כי אחרי אלפי הלירות שהוציא מכיסו הפרטי למימון הפעולה עד כה, נשאר ציון חסר אמצעים, ואילו אני לא היה ביכולתי להעמיד לרשותו סכום גדול כזה.

נתברר לי ששילוח איננו בארץ, ואף לא יכולתי לברר מתי יחזור. אחרי שחיכיתי כשבועיים, וסבלנות הנציגים בארץ הניטראלית פקעה, נאלצתי לחזור לראש־הממשלה. מזכירו האזרחי, עברון, שמע את פרטי הענין מפי, נכנס לחדרו של ביג׳י, שהה שם כעשרים דקה ובצאתו מסר לי מעטפה סגורה, שהכילה מכתב, כנראה בכתב־ידו של ביג׳י, למנהל הכללי של משרד־החוץ, וולטר איתן.

פניתי אליו בו ביום, יחד עם ציון, בקריה התל־אביבית. איתן קיבל אותנו מיד, בסבר פנים יפות. בניגוד לפגישתנו עם שילוח, הרגשנו שלפנינו הפעם אדם אשר מתיחס לענין באהדה. נסתבר כי המנהל הכללי לא ידע מאומה על כל הפרשה, והוא ביקש הסבר מפורט על השתלשלות הענין, כולל טיפולם של הציר, של שילוח ושל אנשי מחלקת המזרח התיכון — כולם אנשי משרד־החוץ.

הסיכום: וולטר איתן דאג למימון הטיסה על חשבון משרד־החוץ. עוזרו של שילוח, דפני, טיפל בהשגת מקום באל־על. מזכירו סיפר לנו אחר־כך שהוריד נוסעת מן המטוס כדי לפנות באופן דחוף מקום לציון.

שילוח נעלם

ציון הגיע לבירה הניטראלית בלי פרוטה בכיסו. לא היה לו כסף אפילו לשלם את דמי־הנסיעה באוטובוס משדה־התעופה העירה. הוא נסע על חשבון נוסעת שהכיר במטוס. בבירה הניטראלית חיכו לציון אומונא ואבו־שוקרי. קייס, שלא רצה לעורר את תשומת־הלב של המשטרה העיראקית, הודיע שיבוא רק כאשר יופיע נציג ישראלי בדרג גבוה.

אבו־שוקרי קיבל את פני ציון בלבביות, אך בתרעומת־מה על ההשהיה המרובה בבואו. לא כך תיאר לעצמו את ראשית היחסים עם ישראל. היה דרוש כל כושרו הדיפלומטי של ציון כדי לסלק את ההרגשה הבלתי־נעימה אצל הנציגים הערבים. הוא לא שיקר להם, אך תיאר את יחסם של שלטונות ישראל בצבעים יותר בהירים מן המציאות הקודרת. „ראיתי את עצמי כמתקן־נעליים המטליא טלאים,״ אמר לי לאחר־מכן.

אולם מטרתם העיקרית של הנציגים הערביים לא היתה לשוחח עם ציון, אלא להיפגש עם נציג ישראלי מוסמך בדרג גבוה. בשעת פגישתנו עם שילוח, הבטיח הלה שיבוא לכל מקום שיידרש, מכל מקום שיימצא, אחרי הודעה מוקדמת של 48 שעות. „אל־תדאגו. אעלה על המטוס הראשון ואבוא!״ אמר אז.

אולם עתה נסתבר שהענין אינו פשוט כל כך. שילוח לא בא. לא ידענו אפילו היכן בדיוק הוא נמצא. פניתי לעוזרו האישי, אך ללא הועיל. הוא הבטיח רק להעביר לו את ההודעה. בסוף, כשבאו מציון קריאות ס.או.ס. והנציגים הערביים איימו לחזור לבגדאד, הסכמתי עם וולטר איתן כי ניהול המשא־ומתן יוטל לפי שעה על הדיפלומט הישראלי שקראנו לו בשם אלוני, שכיהן בתור נספח מסחרי באותה ארץ ניטראלית.

הערבים ידעו, כמובן, שתפקידו הקבוע של אלוני אינו פוליטי, והדבר הוריד מיד את מתח השיחות. גם אומונא וגם אבו־שוקרי לא התיחסו אל אלוני כאל אדם שוה להם, שאפשר לנהל איתו משא־ומתן רציני. הם לא גילו את לבם עד תום, והשיחות כולן

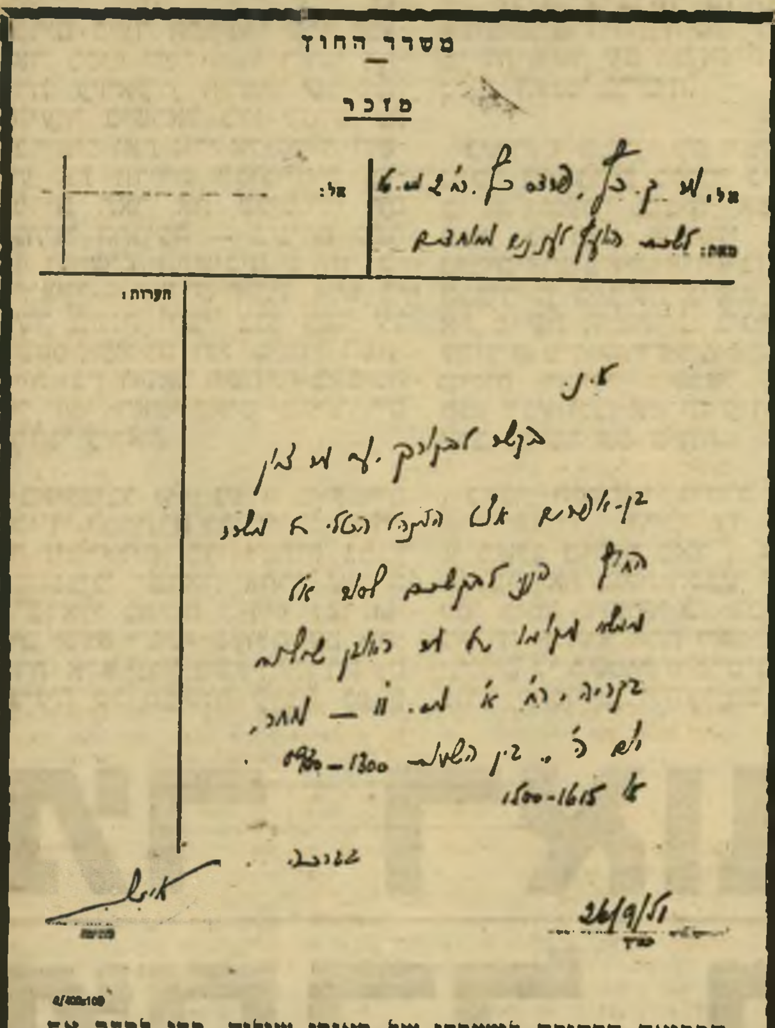

הקריאה הדחופה למשרדו של ראובן שילוח, כדי לסדר את טיסתו של ציון בן־אפרים מישראל לארץ הניטראלית, על־חשבון משרד־החוץ, אחרי השיחה שהתקיימה עם וולטר איתן.

הצטיינו בחוסר־מעוף. אך אפילו נוכח עמדתם המאופקת של הערבים, הבחין הנציג הישראלי, הקריר והמסוגר במקצת, בכנות האנשים ובמעופם הרעיוני. הוא הבריק ארצה דו״ח חיובי נלהב, מיד אחרי השיחה הראשונה.

ביקור לאור היום

בסך הכל קיים אלוני שלוש פגישות־בירור עם הערבים, שהסבירו את רקע תוכניותיהם. נשאלו שאלות עדינות, וניתנו תשובות גלויות־לב. בהדרגה נוצרה אווירה לבבית למדי, אם כי לא התרוממו השיחות לדרגה שהיתה מושגת אילו באה אישיות ישראלית חשובה ובעלת־משקל. לבסוף נקבעה שיטת־קשר קבועה, והיתה הרגשה כללית שמעתה תתחיל סוף־סוף הפעולה המעשית, מיד עם התקבל האישור הרשמי מישראל.

אולם ברגע האחרון קרה משהו שהעיב על הלבביות. בשיחה האחרונה נקבע שהמשלחת הערבית עוד תישאר בארץ הניטראלית, עד התקבל אישור רשמי מן הקריה על פתיחת הפעולה לפי הקוים שהותוו, וכי אלוני יודיע לה על בוא אישור זה במועדו. חוץ מזה נקבע שאלוני יהיה אורח המשלחת הערבית בסעודת־ערב חגיגית שהיא תערוך לכבודו, כתגמול על הארוחה החגיגית שהוא ערך קודם לכן לכבודה. אלוני היה צריך להודיע על המועד המדוייק להזמנה זו, באמצעות ציון.

ארוחה זו לא נתקיימה. תחת זאת קבע אלוני פגישה דחופה בשעות היום, והופיע אצל המשלחת הערבית, בדירה הפרטית בה התאכסנו, ובפיו הודעה מוזרה מאד. תוך התעלמות גמורה מכל מה שהוסכם, הודיע שהוא חוזר לישראל, וכי הוא מניח שגם הם חוזרים לבגדאד. על כן הוא רוצה להיפרד מהם.

הערבים נדהמו. הם לא הבינו מה קרה. לי, לאחר מכן, היה ברור כי אלוני — כיום ציר ישראל באחת המדינות — קיבל בתשובה לדו״ח שלו הוראות חדשות. הדבר נשאר סתום בעיני עד היום הזה, למרות נסיונותי החוזרים ונשנים לברר את פשר הדברים.

היו כמה סיבות לתדהמתם של אבו־שוקרי ואומונא. ראשית, מה ראה הנספח הישראלי לפתע אפשרות להופיע לאור היום בדירתם, הפתוחה לאורחים רבים מחוגי ממשלת עיראק העוברים באותה ארץ, ללא נקיטת אמצעי־זהירות מינימאליים? שנית, כיצד התעלם מהזמנתם לארוחה, בצורה שסתרה בגסות את מנהגי המזרח? שלישית, ובעיקר, מה גרם לנסיגה הפתאומית מצד ממשלת ישראל, בצורה שנראתה כאילו משטים בהם, ומוליכים אותם שולל?

כך נסתיים המגע הראשון בין תנועת המחתרת לבין ממשלת ישראל בכשלון גמור. אולם